

DEMOCRAȚIA – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ AFIRMĂRII SOCIETĂȚII CIVILE ȘI A CETĂȚEANULUI ÎN STATUL DE DREPT

Costachi Gheorghe - doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Articolul cuprinde o serie de reflecții prin care se argumentază valoarea deosebită a democrației ca o condiție indispensabilă afirmării societății civile și a cetățeanului în statul de drept. Autorul confirmă ideea că o democrație autentică depinde de sprijinul cetățenilor. Participarea acestora la viața politică și cooperarea lor cu instituțiile politice constituie un factor determinant pentru buna funcționare a instituțiilor democratice în statul de drept. Respectiv, societatea civilă marchează spiritul democratic de organizare a corpului social.

Cuvinte-cheie: democrație, societate civilă, cetățean, stat de drept.

Article contient des réflexions importantes qui soutient la valeur particulière de la démocratie comme une condition nécessaire pour l'affirmation de la société civile et des citoyens dans l'Etat de droit. L'auteur confirme l'idée que une vraie démocratie repose sur le soutien des citoyens. Leur participation à la vie politique et leur coopération avec les institutions politiques est un facteur déterminant pour le fonctionnement des institutions démocratiques en vertu de la loi. En conséquence, la société civile marque l'esprit démocratique de l'organisation de l'organisme social.

Mots-clés: la démocratie, la société civile, citoyen, l'Etat de droit.

Статья содержит ряд теоретических суждений, посредством которых аргументируется особая ценность демократии в качестве необходимого условия утверждения гражданского общества и граждан в правовом государстве. Автор подчеркивает мысль о том, что подлинная демократия зависит от общественной поддержки. Участие граждан в политической жизни и их сотрудничество с политическими институтами является ключевым фактором для функционирования демократических институтов в правовом государстве. Следовательно, именно гражданское общество призвана выражать демократический дух организации современного общества и государства.

Ключевые слова: демократия, гражданское общество, гражданин, правовое государство.

În prezent, practic unanim este recunoscut faptul că statul de drept și societatea civilă sunt de neconceput în afara *democrației*, aceasta fiind o condiție inherentă formării, consolidării și manifestării practice a acestora [19, p. 33].

Termenul „democrație” a generat controverse mai ales în țările post-totalitare, în primul rând, din cauza problemelor create de procesul de tranziție care a împiedicat și întârziat, în multe locuri, materializarea promisiunilor democrației, dar și din cauza asocierii și confuziei dintre cele două schimbări majore care au venit

simultan: democrația politică și economia de piață. De asemenea, începuturile economiei de piață în multe din țările foste comuniste au fost marcate de abuzuri, corupție, lipsă de transparență, momente ce au favorizat procese de îmbogățire rapidă pentru cei din cercurile puterii, au condus la creșterea sărăciei și accentuarea inegalităților [7, p. 15].

Anume din aceste considerente, este necesară atât o clarificare a noțiunii date, cât și o explicare a particularităților acesteia, o concretizare a căilor și mijloacelor de transpunere și realizare practică.

Astfel, democrația se prezintă a fi un fenomen destul de complex și multilateral, fapt ce determină o definire și interpretare diferită. Dictionarul enciclopedic juridic oferă următoarea explicație a noțiunii „democrație” (în limba grecească *demokratia* – suveranitatea poporului, de la *demos* – popor și *kratos* – putere): formă a puterii publice, a statului, bazată pe recunoașterea poporului în calitate de unică sursă a puterii [17, p. 82]. Cel mai frecvent, democrația desemnează „puterea poporului” sau „suveranitatea”. În același timp, fraza celebră a lui Abraham Lincoln a rămas ca una din cele mai simple și relevante definiții: „democrația este guvernarea poporului de către popor și pentru popor”.

În general, prin democrație se înțelege: ordinea politică și modul de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși [4, p. 8]; un regim politic, în cadrul căruia este recunoscută și realizată în practică suveranitatea poporului, libertatea și egalitatea cetățenilor consfințită în legi; un sistem de autoadministrare cu implicarea cetățenilor în adoptarea deciziilor de interes general [10, p. 74].

În viața cotidiană, democrația reprezintă un sistem de instituții și relații, prin care membrii societății acționează fie direct, ca autoritate elaboratoare a deciziilor cu caracter obligatoriu, fie prin intermediul unor reprezentanți, care elaborează aceste decizii în numele celor care i-au ales. Prin urmare, democrația se poate manifesta fie ca o democrație directă, fie semi-directă [5, p. 122-124].

Democrația directă, presupune un sistem de guvernare în care deciziile de interes public sunt luate direct de populație. Prin esență, democrația directă este mai mult un model teoretic, decât o practică reală, dat fiind faptul că nu poate fi asigurată participarea reală a întregului popor la adoptarea deciziilor și la conducerea societății. Instituirea unor organe reprezentative în acest sens este oricum necesară (chiar și în cazul Atenei Antice atestăm existența Adunării Populare ca organ cu funcții importante de conducere, care nu poate fi confundat cu poporul în totalitatea sa).

Societăților moderne le este caracteristică *democrația reprezentativă*, prin care se înțelege un asemenea regim politic în care poporul își manifestă voința prin intermediul unor reprezentanți ai săi [3, p. 32]. În condițiile unei asemenea democrații, poporul este recunoscut drept sursă a puterii,

aceasta fiind exercitată printr-un sistem de organe, inclusiv elective, cărora poporul le deleghează dreptul de a realiza conducerea societății. În mod special, puterea supremă în stat este exercitată prin intermediul unui parlament ales pentru o anumită perioadă de timp.

Respectiv, nucleul democrației reprezentative îl formează principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați. Din aceste considerente, componentul vital al acestei democrații îl constituie alegerile, prin intermediul cărora cetățenii au posibilitatea de a participa la desemnarea reprezentanților în structurile puterii.

Democrația reprezentativă se bazează pe existența liderilor și organizațiilor care au rolul de a reprezenta interesele societății în sistemul politic. Gama diversă de interese este reprezentată în procesul de luare a deciziilor, iar rezultatul procesului de negociere la care participă reprezentanții acestor interese reprezintă interesul public [7, p. 16].

În acest sens, e deosebit de important ca într-un stat bazat pe drept, democrația reprezentativă să conlucreze cu democrația directă, deoarece numai pe această cale se va asigura un sistem optim de guvernare [3, p. 27; 4, p. 26]. Astfel, e necesară dezvoltarea și consolidarea unei *democrații participative*, care presupune implicarea directă și activă a cetățenilor în procesul decizional al autorităților publice, la nivel central și local (în special, prin: dezbateri publice, audieri în fața comisiilor parlamentare, consultarea cetățenilor pe plan local, controlul activității serviciilor publice etc.) [2, p. 3].

Așadar, statul de drept poate fi doar democratic, în care suveranitatea poporului este reală și nu formală. Aceasta înseamnă că principiul suveranității poporului nu este doar înserat în Constituție sau în alte legi, dar se transpune consecvent în viață prin asigurarea participării *de facto* a membrilor societății la activitatea statului.

În calitatea sa de formă a statului, democrația se deosebește de alte forme ale acestuia (despotism, autocrație, totalitarism) printr-o serie de particularități fundamentale, dintre care: recunoașterea oficială a principiului subordonării minorității majorității; egalitatea tuturor cetățenilor, garantarea legală a drepturilor și libertăților politice și sociale; dreptul tuturor cetățenilor de a

participa la conducerea societății și statului. Din aceste particularități derivă altele: eligibilitatea principalelor organe de stat și a funcționarilor publici, supunerea acestora controlului din partea electoratului și răspunderea lor față de alegători, transparența în activitatea statului [15, p. 676-677].

Statul de drept reprezintă, deci, o formă a regimului democratic de conducere, de realizare a suveranității poporului, de organizare politică a cetățenilor prin asigurarea supremației legii, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii [9, p. 20].

Prin urmare, după cum susține I. A. Ismailov [12, 40], în statul de drept, esența democrației trebuie căutată în drept, în putere și în supremația legii. Principalele elemente ale acesteia sunt drepturile omului, mecanismul democratic de luare a deciziilor și supremația dreptului, toate fiind în raport de interconținere [13, p. 509].

În același timp, democrația presupune existența unui mecanism complex ce ar permite societății de a reprima orice încercare a statului, a organelor de stat de a uzurpa puterea de stat. În condițiile unei veritabile democrații, membrii societății dispun de dreptul de a critica în mod public politica statului, acțiunile și deciziile acestuia, de a se organiza în partide politice și alte asociații obștești, de a dizolva organele de stat și a demite funcționarii publici care nu transpun integral și consecvent interesele societății în practica socială.

Democrația în viața reală se manifestă ca un fenomen complex și multidimensional în diferite sfere ale vieții sociale prin diferite căi și mijloace. Ea nu poate fi redusă doar la sfera politică a vieții sociale sau a statului, cum adesea se susține în doctrină, ea se manifestă și în sfera economică, socială, culturală, științifică și ideologică [19, p. 35].

Astfel, ea nu poate să se manifeste doar în calitate de regim politic al statului, adică ca totalitate a metodelor de exercitare a puterii sau formă de organizare a statului. Respectiv [18, p. 6]:

- în raport cu subiectul puterii de stat – poporul – democrația presupune expresia voinței, intereselor și tendințelor acestuia.

- în raport cu subiecții ce exercită nemijlocit puterea de stat – organele statului, partidele politice, democrația se prezintă a fi principiul de organizare a acestora.

- în raport cu procesul de realizare a puterii de stat, democrația se manifestă ca totalitate de metode și mijloace de guvernare, adică ca regim politic.

- în raport cu obiectul puterii de stat – cetățenii, păturile sociale, grupurile și asociațiile de cetățeni, democrația presupune un anumit statut al acestora, regim de viață, un cerc larg de drepturi consacrate la nivel constituțional și o participare activă la procesul decizional.

Prin urmare, pluralismul politic și ideologic, multipartidismul, recunoașterea principiului separației puterii în stat, metoda majoritară de luare a deciziilor, alegerile periodice, succesiunea în organele statului – reprezintă căi și metode de manifestare a democrației [16, p. 289-290].

Referindu-ne la valoarea socială a democrației notăm că în orice stat și societate ea își are valoarea sa. Aceasta este de necontestat mai ales în societățile în care se mențin tradițiile de participare a păturilor sociale la procesul de conducere a statului, unde ideile și principiile democratice nu sunt doar recunoscute și consfințite, dar și realizate în practică.

Astfel, valoarea socială a democrației poate fi văzută sub diferite aspecte [19, p. 36]:

- în condițiile unor veritabile raporturi democratice desfășurate în cadrul societății este garantată realizarea practică mai completă a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

- extinzându-se la un număr impunător de relații și instituții sociale și antrenând în viața social-politică a statului diferite categorii sociale, democrația contribuie la extinderea bazei sociale a sistemului politic al societății, la consolidarea rezistenței sociale și stabilizarea vieții societății și a statului în ansamblu.

- democrația contribuie la perfecționarea și continuitatea sistemului politic și dezvoltarea social-politică a societății.

- extinzându-se la toate sferile vieții social-politice și completând cu un conținut democratic activitatea principalelor instituții de stat și sociale, democrația creează condiții pentru dezvoltarea continuă a personalității, sporirea activismului social-politic al maselor, la identificarea și mobilizarea potențialului intelectual și organizatoric al societății, la participarea activă a diferitor pături sociale la conducerea statului și a societății.

- ordinea democratică de organizare a vieții statului și societății contribuie în mod direct la sporirea eficienței sociale a întregului sistem social-politic, la acumularea și însușirea de către societate a valorilor materiale, culturale și de altă natură, la consolidarea legalității și constituționalității.

- democrația se prezintă a fi unicul mijloc posibil de manifestare a voinței poporului și de promovare a celor mai destoinici candidați în posturile cheie din aparatul de stat.

Desigur, rolul și semnificația socială a democrației nu se reduce doar la momentele enunțate, fiind posibile și alte căi și forme de manifestare. Important este ca realizarea lor și utilizarea întregului potențial social al democrației să nu se reducă doar la recunoașterea și consfințirea juridică a principiilor și ideilor democratice, dar și implementarea consecventă a acestora în practica vieții sociale [16, p. 295-296].

Prin urmare, este evidentă necesitatea asigurării caracterului real al democrației. În acest sens, în studiile de specialitate sunt atestați următorii factori: *obiectivi* – determinați de condițiile vieții reale; *subiectivi* – ce depind de voința, dorința și tendințele subiective ale cetățenilor și funcționarilor publici [11, p. 221-237].

Esența factorilor subiectivi chemați să asigure caracterul real al democrației, constă mai întâi de toate în asumarea de către demnitarii și funcționarii de stat a obligațiilor morale și juridice ca prin activitatea lor să transpună în viață, să păstreze și să protejeze principiile, ideile și tradițiile democratice.

În calitate de factori obiectivi – garanții ale democrației reale, în doctrină sunt studiate: factorii materiali, sociali, juridici, politici, ideologici etc. [8; 14].

În special, o atenție deosebită merită garanțiile materiale, deoarece acestea, în sens larg, presupun: condițiile economice ale societății și a diferitor păături sociale, între care se stabilesc raporturi în baza principiilor democratice; nivelul de viață al populației, care permite sau nu participarea la procesul de conducere al statului și societății; posibilitățile economice și financiare ale statului care asigură sau nu o funcționare normală a instituțiilor politice democratice, realizarea drepturilor și libertăților cetățenilor etc.

Posibilitățile materiale și financiare constituie un atribut important al democrației reale nu numai pentru stat și societate, dar și pentru cetățean în particular. Acestea permit o realizare deplină a dreptului la inițiativă, a dreptului de a fi ales și de a participa la administrarea societății, a dreptului la asigurarea medicală, la locuință, la odihnă etc.

De rînd cu factorii materiali, sunt deosebiți de importanți și factorii juridici ce determină caracterul real al democrației. Aceștia presupun totalitatea mijloacelor și condițiilor juridice ce asigură realizarea principiilor, ideilor democratice, drepturilor și libertăților omului formal declarate. Garanțiile juridice în acest sens, sunt destul de numeroase și diverse, fiind consemnate atât în textele constituționale, cât și în actele legislative și normative.

Dezvoltarea democrației, edificarea statului de drept necesită activități care să contribuie la prezența masivă a instituțiilor sociale în toate domeniile de activitate ale statului. Respectiv, dacă un stat se dorește a fi democratic, atunci el trebuie să creeze mijloacele necesare care ar permite cetățeanului să participe la gestionarea afacerilor publice și la luarea deciziilor care îl privesc, iar acest lucru se poate realiza, în mare parte, prin încurajarea sectorului asociativ din cadrul statului [1, p. 82].

Așadar, o democrație autentică depinde de sprijinul cetățenilor. Participarea acestora la viața politică și cooperarea lor în cadrul instituțiilor politice este un factor determinant pentru buna funcționare a instituțiilor democratice în statul de drept. Respectiv, societatea civilă marchează spiritul democratic de organizare a corpului social. Ea e starea supremă a democrației, or, societatea democratică doar civilă poate fi.

Generalizînd, ne expunem ferma convingere că edificarea statului de drept este imposibilă numai prin recunoașterea și proclamarea principiilor democratice de organizare a statului. Este strict necesar ca, mai întâi de toate, să conștientizăm esența acestui fenomen, să ne interiorizăm valorile acestuia și să ne formăm o voință fermă în promovarea lui.

Bibliografie

1. Bantuș A. Rolul sectorului asociativ în dezvoltarea democrației. În: „Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova”. vol. II. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.
2. Costachi Gh. *Forme ale democrației și eficiența mecanismului de guvernare*. În: Legea și Viața, 2000, nr. 4.
3. Costachi Gh. *Statul de drept și democrația în Republica Moldova*. În: Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. vol. II. Chișinău: Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.
4. Costachi Gh., Cușmir V. *Probleme ale statului de drept și administrării democratice*. Chișinău, 2001.
5. Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Monografie. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2010 (Tipografia Universității „Transilvania” din Brașov).
6. Guceac I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău: Reclama, 2001.
7. Rață N. *Advocacy și influențarea politicilor publice. Un ghid pentru organizațiile neguvernamentale*. București: Editura Anima, 2007.
8. Боброва Н. А. *Гарантии реализации государственно-правовых норм*. Воронеж, 1994;
9. Бородак А. *Основы государства и права РМ*. Кишинэу: Штиинца, 1998.
10. Боршевский А. П. *Обучение демократии: Учебно-методическое пособие*. Chișinău: Pontos, 2008 (Tipografia „Reclama” SA).
11. Воеводин Л. Д. *Юридический статус личности в России: Учебное пособие*. Москва: 1997.
12. Исмаилов И. А. *Правовое государство: суждения и предложения*. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003.
13. Крецу Е. *Формирование правового государства в условиях глобализации*. „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”, Materiale ale conferinței teoretico-științifice internaționale (Chișinău, 26-27 februarie 2003). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003.
14. Матузов Н. И. *Личность. Право. Демократия*. Саратов, 1992.
15. Никита С. *Функционирование демократических институтов в правовом государстве. Определение демократии и правового государства*. „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”, Materiale ale conferinței teoretico-științifice internaționale (Chișinău, 26-27 februarie 2003). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003.
16. *Проблемы теории государства и права: Учебное пособие*. Под ред. М.Н. Марченко. Москва: Юрист, 2001.
17. *Юридический энциклопедический словарь*. Под ред. А.Я. Сухарева. Москва: Юридическая энциклопедия, 1984.
18. Costachi Gh. *Democrația – condiție inerentă formării societății civile și edificării statului de drept*. În: Legea și Viața, 2010, nr. 9, p. 4-8.
19. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: Inst. de Istorie, Stat și Drept al AȘM (Tipografia Centrală), 2009, 327 p.